

Fælles retningslinjer for magtanvendelser på voksenområdet

Fælles retningslinjer på socialområdet

På det sociale område i Randers Kommune udfoldet i fire specifikke fælles retningslinjer for: *magtanvendelser (opdelt i henholdsvis børn og voksenområdet), utilsigtede hændelser og medicinbehandling.*

De fire fælles retningslinjer er udarbejdet med udgangspunkt i standarderne fra "Dansk kvalitetsmodel på det sociale område", men med en tilpasning til Randers Kommune.

Retningslinjerne skaber den overordnede ramme for tilbuddenes egne lokale instrukser, retningslinjer og arbejdsgange for arbejdet med magtanvendelser, utilsigtede hændelser og håndtering af medicin – det vil sige de lokale tilføjelser. De lokale tilføjelser er vigtigt, således at praksis og retningslinjer tilpasses forholdene på det konkrete tilbud.

De fælles retningslinjer og lokale tilføjelser danner hermed rammen for faglig udvikling og læring på tilbud gennem en systematisering af arbejdsgange med videre. De er samtidig med til, at sikre de krav til instruktioner og beskrivelse af arbejdsgange med videre, som forskellige tilsynsmyndigheder kræver, overholdes.

Dette dokument udgør de fælles kommunale retningslinjer for magtanvendelser på voksenområdet.

Fælles retningslinjer for magtanvendelser på voksenområdet

Dokumenttype:	Titel:	
Fælles retningslinjer	Fælles retningslinjer for magtanvendelser på voksenområdet	
Anvendelsesområde:	Gældende fra:	
Alle tilbud i på socialområdet i Randers Kommune.	1. maj 2018	
Målgruppe: Alle ledere og medarbejdere der arbejder på tilbud på socialområdet.	Udarbejdet af: Dokumentet er udarbejdet af centerledergruppen.	Revision senest: 1. maj 2019
Godkendt af: Centerledergruppen og Socialchefen	Revisionsansvarlig: Centerledergruppen	

Formål

Formålet med den fælles retningslinje for magtanvendelse på voksenområdet er at sikre, at gældende lovgivning på området bliver overholdt samt sikre borgers og medarbejders retssikkerhed i forbindelse med magtanvendelser. Retningslinjen skal desuden sikre at der arbejdes udviklingsorienteret med magtanvendelser, således at der skabes læring i organisationen og for at forebygge og begrænse magtanvendelser.

Den fælles retningslinje er afgrænset til magtanvendelser efter

- Servicelovens kapitel 24 (§§ 124-137)
- Lov om tilkøb af socialpædagogisk ledsagelse under ferie §§ 5-12
- Lov om frikommunenetværk §§ 12, 13, 14 og 16-23

Retningslinjen indeholder en kort gennemgang af *lov om anvendelse af tvang ved somatisk behandling*, da selve gennemførelsen af en tvangsbehandling kan delegeres til andre.

Retningslinjen indeholder ikke en beskrivelse af servicelovens kapitel 24 a om kriminalpræventive indsatser (Borgere med dom).

Ansvarlig

Ledelsen og relevante medarbejdere på tilbuddet har ansvar for, at den enkeltes retssikkerhed i forbindelse med magtanvendelser er sikret og at følge gældende lovgivning på området.

Ledelsen har ansvar for, at der på tilbuddet udarbejdes lokale tilføjelser og at disse er implementeret.

Ledelsen og relevante medarbejdere er ansvarlige for at følge retningslinjernes krav til fremgangsmåde og dokumentation i forhold til de fælles kommunale retningslinjer og de lokale tilføjelser.

Fremgangsmåde for lokale retningslinjer

Arbejdet med magtanvendelser tager altid udgangspunkt i gældende lovgivning og retningslinjer.

Med afsæt i denne fælles kommunale retningslinje skal der på det enkelte tilbud udarbejdes en lokal tilføjelse for magtanvendelse.

Den lokale tilføjelse skal som minimum beskrive:

- Hvordan magtanvendelser registreres og indberettes
- Hvordan tilbuddet analyserer magtanvendelsesepisoder
- Arbejdsgange der sikrer, at der på baggrund af den enkelte analyse udarbejdes forebyggende initiativer
- Hvordan forebyggende initiativer formidles i medarbejder gruppen

Definition af begreber

Selvbestemmelsesretten

Alle mennesker har ret til at træffe valg og beslutninger, der vedrører dem selv, forudsat det ikke kolliderer med andres ret til selvbestemmelse. Principperne om den personlige friheds ukrænkelighed og om retten til privatliv er lovfæstet i grundlovens § 71 og af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention samt FN-konventionen om mennesker med handicap.

Som borger har man mulighed for at give andre personer tilladelse til at varetage sine personlige og/eller økonomiske interesser. Men hvis borgeren ikke selv samtykker, så kan indgreb i selvbestemmelsesretten kun ske med hjemmel i lov.

Omsorgspligt og selvbestemmelsesretten

Som medarbejdere er det en hårfin grænse at balancere mellem omsorgsplikten og selvbestemmelsesretten. Serviceloven forpligter kommunen til at yde en særlig hjælp og støtte til mennesker, der har fysiske, psykiske eller sociale problemer. Denne omsorgsforpligtelse er et tilbud, som borgeren frit kan vælge at tage imod.

I forhold til borgere med betydelig nedsat psykisk funktionsevne, som kan have vanskeligt ved at kende konsekvenserne af deres valg og fravalg, gælder der en aktiv pligt til at undgå omsorgssvigt, jf. servicelovens § 82. Som kommune skal vi påse, om der er pårørende eller andre, der kan inddrages i varetagelsen af borgers interesserne og være opmærksom på, om der er behov for at bede statsforvaltningen om at besikke en værge.

Omsorgsplikten indebærer ikke en hjemmel til, at hjælpen kan ydes ved brug af fysisk tvang. Dette betyder, at man som medarbejder kan komme i situationer, hvor det føles som om man svigter sin omsorgspligt, hvis en borger f.eks. vælger den personlige hygiejne fra eller har en uhensigtsmæssig adfærd. Man vil dog i de fleste situationer være nødt til at respektere borgers valg, da det følger af den grundlovssikrede ret til at leve et liv med selvbestemmelse og på egne præmisser. Der er dog i lovgivningen fastsat nogle situationer, hvor pligten til at undgå omsorgssvigt, betyder, at retten til selvbestemmelse bør indskrænkes. Under afsnittet *Lovgivning* er oplistet de udtømmende regler for, hvornår det lovligt kan være tilladt at foretage magt eller andre indgreb i selvbestemmelsesretten.

Magtanvendelse

Magtanvendelse foreligger, hvor borgeren ikke frivilligt medvirker til foranstaltningen. Hvis borgeren enten direkte modsætter sig, forholder sig passiv, eller ikke er i stand til at give informeret samtykke, vil der være tale om magtanvendelse. Dette gælder også de typer af magtanvendelse, hvor der er givet en forhåndsgodkendelse.

Ved **tilladt magtanvendelse** forstås, at der i lovgivningen findes en regel, der fastslår, at denne type indgreb er tilladt, når magtanvendelsen opfylder visse betingelser. Der skal foreligge en forhåndsgodkendelse fra kommunen.

Ved **ikke tilladt magtanvendelse** forstås, at der i lovgivningen ikke findes en regel, der siger, at indgreb af denne type er tilladte, eller at det konkrete indgreb er gået ud over de muligheder for magtanvendelse, der er beskrevet i lovgivningen.

Alle former (tilladte – ikke tilladte) for magtanvendelse skal registreres og indberettes, jf. afsnittet *Registrering og indberetning*.

Samtykke

Et samtykke er en udtrykkelig eller stiltiende tilkendegivelse om, at en handling godt må foretages.

Et gyldigt samtykke kan foreligge i form af:

- Et **udtrykkeligt samtykke**, hvor det klart gives udtryk for, at man er indforstået med den pågældende handling
- Et **stiltiende samtykke**, hvor den enkeltes signaler og opførsel kan tolkes således, at der foreligger et samtykke. En antagelse om, at den pågældende ville have samtykket, hvis det havde været muligt, er ikke tilstrækkeligt. Et stiltiende samtykke forudsætter derfor, at man har et godt kendskab til den pågældende person.

Et samtykke skal være afgivet af en habil borger og være:

- **Frivilligt**. Det må ikke opnås ved tvang eller svig
- **Specifikt**: Det skal fremgå klart og tydeligt, hvad der gives samtykke til
- **Informeret**: Den, der afgiver samtykket, skal have forstået, hvad vedkommende giver samtykke til – og kan huske det i den konkrete situation.

Et samtykke kan ikke opnås ved passivitet.

Et samtykke kan enten være skriftligt eller mundtligt. Hvis det er praktisk muligt, så skal der indhentes et skriftligt samtykke, så det er muligt at dokumentere, at samtykket er givet og gyldigt, og der ikke opstår tvivl om indholdet af samtykket. Hvis der indhentes et mundtligt samtykke, skal der skrives et journalnotat, som tydeligt beskriver hvad der er givet samtykke til og hvordan samtykket vurderes at være gyldig afgivet af borgeren.

Gyldigheden af et samtykke forudsætter, at det gives/udtrykkes umiddelbart inden handlingen udføres. Borgeren kan til enhver tid ophæve sit samtykke.

Lovgivning

Som hovedregel må magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten ikke finde sted.

Der er i lovgivningen fastsat nogle enkelte bestemmelser, hvor en tvangsmæssig foranstaltning lovligt kan sættes i værk på det sociale område. Der er tale om en udtømmende opregning i:

- Servicelovens kapitel 24 (§§ 124-137)
- Lov om tilkøb af socialpædagogisk ledsagelse under ferie §§ 5-12
- Lov om frikommunenetværk §§ 12, 13, 14 og 16-23

Serviceovens kapitel 24

Formålet med bestemmelserne i kapitel 24 er at begrænse magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten til det absolut nødvendige.

En lovlig iværksat foranstaltning skal opfylde tre sæt betingelser:

- De generelle betingelser, som er fastsat i §§ 124 og 124 a
- De betingelser, som er fastsat i bestemmelserne om de enkelte foranstaltninger §§ 125-129 a
- De betingelser, som følger af sagsbehandlingsreglerne i §§ 130-131 a.

Generelle betingelser i § 124

- Et indgreb/magtanvendelse må aldrig erstatte omsorg, pleje og socialpædagogisk bistand.
- Forud for enhver form for magtanvendelse skal kommunen foretage, hvad der er muligt for at opnå personens frivillige medvirken
- Anvendelsen af magt skal stå i rimeligt forhold til det, der søges opnået. Er mindre indgribende foranstaltninger tilstrækkelige, skal disse anvendes
- Magtanvendelse skal udøves så skånsomt og kortvarigt som muligt og med størst mulig hensyntagen til den pågældende

Målgruppen i § 124 a

Reglerne i servicelovens kapitel 24 gælder for:

- Personer med betydelig og varigt nedsat psykisk funktionsevne,
- Der får personlig og praktisk hjælp, samt socialpædagogisk bistand m.v. efter §§ 83-87, behandling efter §§ 101-102 eller aktiverende tilbud efter §§ 103 og 104,
- Og som ikke samtykker i en foranstaltning efter §§ 125-129 a.

Det er en forudsætning, at der foreligger den fornødne faglige dokumentation for den nedsatte psykiske funktionsevne.

Magtanvendelse, der kan iværksættes efter forudgående tilladelse, hvis betingelserne er opfyldt

Nedenfor er kort oplyst, hvad der vil indgå i vurderingen af, om der kan gives forhåndsgodkendelse. Betingelserne skal ligeledes være opfyldt i den konkrete magtanvendelsessituation.

- Alarm- og pejlesystemer efter § 125
 - Forudsætter en risiko for, at personen ved at forlade bo- eller dagtilbuddet udsætter sig selv eller andre for at lide personskade og forholdene i det enkelte tilfælde gør det påkrævet for at afværge denne risiko
 - Alene udstyr, som er egnet til at opdage, at en person forlader boligen eller til at opspore en person, der har forladt boligen. Der må ikke være tale om udstyr egnet til kontinuerligt at overvåge en persons færden
- Særlige døråbner efter § 125, stk.3
 - Forudsætter: 1) nærliggende risiko for, at en eller flere personer ved at forlade bo- eller dagtilbuddet udsætter sig selv eller andre for at lide væsentlig personskade, 2) forholdene i det enkelte tilfælde gør det absolut påkrævet for at afværge denne risiko og 3) lovens øvrige muligheder forgæves har været anvendt
 - Der må ikke være tale om en egentlig aflåsingsmekanisme. Må alene virke forsinkende i forhold til den pågældendes frie færden
- Fastholdelse i personlig hygiejnesituationer efter § 126 a
 - Forudsætter at fastholdelsen må anses for en absolut nødvendighed for at varetage omsorgspligten i person hygiejnesituationer.
 - I bekendtgørelsens § 4 er udtømmende oplyst, i hvilke personlige hygiejnesituationer fastholdelse kan ske (bekendtgørelse om magtanvendelse mv.) og at der ikke må bruges hjælpemidler til fastholdelsen
 - Tilladelse vil kunne gives i indtil 3 mdr. med mulighed for en forlængelse på yderligere 3 mdr., men kan ikke overstige 6 mdr. Der kan gives en ny tilladelse på op til 2*3 måneder, hvis funktionsevne nedsættes yderligere
- Tilbageholdelse i boligen efter § 127
 - Forudsætter at de samme betingelser som under *særlige døråbnere* er opfyldt
 - Som kommune skal vi sørge for, at borgeren under sagen får advokatbistand
- Anvendelse af stofselv efter § 128
 - Kan alene anvendes for at hindre fald, når der er nærliggende risiko for, at en person udsætter sig selv for at lide væsentlig personskade, og forholdene i det enkelte tilfælde gør det absolut påkrævet
- Optagelse i særlige botilbud uden samtykke efter §§ 129 og 129 a

Magtanvendelse, der kan iværksættes uden tilladelse

- Akut fastholdelse eller føren efter § 126

Magtanvendelse, der ikke er omfattet af servicelovens §§ 125-129a eller har hjemmel i en af de andre nævnte love er ulovlig.

Nødværge og nødret

Straffelovens §§ 13 og 14 omhandler handlinger i ekstraordinære situationer. Der er tale om handlinger, der som udgangspunkt er strafbare, men som retten kan vurdere som værende straffrie.

Nødværge er en handling, der er strengt nødvendig for at modstå eller afværge et påbegyndt eller overhængende uretmæssigt angreb. Nødværgehandlingen skal være både nødvendig og forsvarlig. Der skal således være et rimeligt forhold mellem nødværgehandlingen, og det eller den, der er udsat for et uretmæssigt angreb, og som nødværgehandlingen skal beskytte.

Nødret vil kun være aktuel, når nødværge ikke finder anvendelse. Nødretshandlingen skal være nødvendig for at afværge truende skade på gods eller personer. I modsætning til nødværgesituationen kan handlinger rettes mod tredjepersoners gods eller værdier.

For mere information kan der henvises til:

- Servicelovens kapitel 24
- Bekendtgørelse nr. 1231 af 13. november 2017 om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for voksne samt om særlige sikkerhedsforanstaltninger for voksne og modtagepligt i boformer efter lov om social service
- Vejledning nr. 9043 af 29. januar 2018 om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for voksne, herunder pædagogiske principper

Lov om tilkøb af socialpædagogisk ledsagelse under ferie

Det personale, som er tilkøbt til at yde socialpædagogisk ledsagelse efter tilkøbsloven, kan anvende magt og andre indgreb i selvbestemmelsesretten efter lovens §§ 7-9. Det er alene følgende former for magtanvendelse, der kan finde sted under tilkøbet:

- Akut fastholdelse eller føren til et andet opholdsrum
- Fastholdelse i personlig hygiejnesituation (De konkrete situationer er oplyst i bekendtgørelsens § 4)
- Anvendelse af stofseler

Magtanvendelsesreglerne i tilkøbsloven lægger sig tæt op af reglerne i servicelovens §§ 126, 126 a og 128 samt formålet og betingelserne for anvendelsen af disse bestemmelser, men adskiller sig ved, at der efter tilkøbsloven kan **anvendes magt, uden at der foreligger en afgørelse herom fra myndighedsområdet**.

Alle former for magtanvendelse under tilkøbet skal fortsat registreres og indberettes.

Målgruppen for magtanvendelse efter tilkøbsloven, jf. § 5, stk.2

Reglerne i §§ 7-9 gælder for personer med betydelig og varigt nedsat psykisk funktionsevne, som ikke samtykker i en foranstaltning efter §§ 7-9. Det er en forudsætning, at der foreligger den fornødne faglige dokumentation for den nedsatte psykiske funktionsevne.

Vær opmærksom på, at målgruppen for tilkøbslovens magtanvendelsesregler derfor er snævrere end målgruppen for resten af tilkøbsloven, som er personer med betydelig nedsat psykisk funktionsevne. Ved anvendelsen af magt stilles krav om, at funktionsnedsættelsen udover at være betydelig, også er varig.

Der er klageadgang og magtanvendelse skal registreres og indberettes.

Særligt vedrørende magtanvendelse under ferie i udlandet

Det er vigtigt at være opmærksom på, at personalet, når ferien foregår i udlandet, er underlagt det pågældende lands jurisdiktion og dermed også dette lands strafferetlige lovgivning.

Hvis personalet anvender magt under en ferie i udlandet, vil der således kunne opstå situationer, hvor magtanvendelse, der er lovlig efter de danske regler, er ulovlig efter den strafferetlige lovgivning i det land, hvor magten anvendes.

For mere information kan der henvises til:

- Lov nr. 649 af 8. juni 2017 om tilkøb af socialpædagogisk ledsagelse under ferie
- Bekendtgørelse nr. 1231 af 13. november 2017 om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for voksne samt om særlige sikkerhedsforanstaltninger for voksne og modtagepligt i boformer efter lov om social service
- Vejledning nr. 10309 af 11. december 2017 om tilkøb af socialpædagogisk ledsagelse under ferie
- Vejledning nr. 9043 af 29. januar 2018 om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for voksne, herunder pædagogiske principper

Lov om frikommunenetværk

Randers Kommune er på det sociale område med i et frikommunenetværk, hvor der i lov om frikommunenetværk er skabt hjemmel til følgende:

- Udfordre anvendelsen af servicelovens § 129
- Anvendelsen personlige alarm- og pejlesystemer inden for rammerne af et botilbud
- Anvendelsen af situationsbestemt video-, audio- og bevægelsesovervågning i et botilbud
- Tilkøb af ydelser efter servicelovens § 85 og hvor der er i frikommunenetværksloven er skabt hjemmel til, at personalet i visse konkrete situationer kan anvende magt mv. under tilkøbet.

Der er ved at blive udarbejdet materiale, herunder procedurer til de enkelte ovennævnte forsøg. Så snart materialet er klart vil der blive linket til dette.

Retningslinjer for registrering og indberetning af magtanvendelser

Socialstyrelsen har på voksenområdet udarbejdet vejledninger og skemaer til registrering og indberetning af magtanvendelser. Der er forskellige procedurer, som skal følges alt efter hvilken magtanvendelse der er tale om. Skemaerne er tilgængelige på Broen.

Der er forskellige skemaer der skal benyttes afhængig af hvilke § der er tale om.

Magtanvendelse – skema 1

- Magtanvendelse og andre overgreb efter Servicelovens § 125, 127 og 128: Personlig alarm, pejlesystemer, særlige døråbnere og tilbageholdelse i boligen samt beskyttelsesmidler.

Magtanvendelse – skema 2

- Magtanvendelse og andre indgreb efter Servicelovens § 126 m.v. Fastholdelse herunder indgreb foretaget i nødværge eller som led i nødret, fastholdelse i hygiejnesituationer samt al anden magtanvendelse dvs. indgreb, som er ulovlige samt magtanvendelse foretaget med samtykke.

Magtanvendelse – skema 3

- Servicelovens § 129: Optagelse i særlige botilbud uden samtykke.

Magtanvendelser ved tilkøb efter lov om tilkøb af socialpædagogisk ledsagelse under ferie samt lov om frikommunenetværk skal også registreres og indberettes. Dette kan ske på de ovenstående skemaer fra Socialstyrelsen, alt afhængig af hvilken § der er tale om.

Lov om anvendelse af tvang ved somatisk behandling

Loven finder anvendelse på patienter, der er fyldt 15 år, og som varigt mangler evnen til at give informeret samtykke til behandling, jf. § 18 i sundhedsloven. Loven gælder ikke for patienter, der er omfattet af reglerne i lov om anvendelse af tvang i psykiatrien.

Med loven er indført muligheden for, at en læge eller tandlæge kan beslutte at tvangsbehandle en patient, som i ord eller handling modsætter sig en sundhedsfaglig behandling, jf. sundhedslovens § 5, som en værge, nærmeste pårørende, eller en fremtidsfuldmægtig har givet samtykke til efter § 18, stk.1. Der er tale om en sidste udvej og af loven fremgår, hvilke betingelser, der skal være opfyldt. Hvis betingelserne er opfyldt kan lægen eller tandlægen beslutte:

- At der skal ske fysisk fastholdelse
- At give patienten beroligende medicin
- At patienten skal tvangsindlægges

Når en læge eller tandlæge har besluttet, at der skal anvendes tvang, kan selve gennemførelsen af tvangsbehandlingen delegeres til andre, f.eks. sygeplejersker, social- og sundhedsassistenter og hjælpere og pædagoger¹. Det er stadig lægen eller tandlægen, der har det overordnede ansvar for behandlingen og for, at medarbejderen får klar og entydig instruktion under hele forløbet. De almindelige regler for delegation af sundhedsfaglige opgaver gælder også for tvangsbehandling og tvangsindgreb.

Klager vil blive behandlet i det nyoprettede Tvangsbehandlingsnævn.

Ledelsen på et botilbud eller lign. har ansvaret for at sikre, at anvendelsen af tvangsbehandlingen og andre tvangsindgreb, som udføres efter delegation fra læge eller tandlæge, tilføres tvangsprotokollen.

For mere information kan henvises til:

- Lov nr. 655 af 8. juni 2017
- Bekendtgørelse om erklæringer til brug ved tvangsindlæggelse ved somatisk behandling af varigt inhabile nr. 1394 af 4. december 2017
- Bekendtgørelse om tvangsprotokoller ved beslutninger og anvendelse af tvang ved somatisk behandling af varigt inhabile nr. 1396 af 4. december 2017
- Bekendtgørelse om politiets opgaver i forbindelse med tvangsindlæggelse ved somatisk behandling af varigt inhabile nr. 1371 af 1. december 2017
- Bekendtgørelse om pligt til indberetning og videregivelse af indberettede oplysninger om beslutninger om anvendelse af tvang ved somatisk behandling af varigt inhabile nr. 1370 af 1. december 2017

¹ Hvem der kan delegeres til er taget fra Styrelsen for Patientsikkerheds pjece om anvendelse af tvang ved somatisk behandling af varigt inhabile til personale.

Læs mere om loven på Styrelsen for Patientsikkerheds hjemmeside, hvor man også finder pjecer direkte rettet mod sundhedspersonale, læger og tandlæger:

<https://stps.dk/da/sundhedsprofessionelle-og-myndigheder/rettigheder-og-pligter/tvang/>